

AZ ÉNEKELT VERS A BESZÉD LEGŐSIBB FORMÁJA

*Szarka Tamással, a Ghymes együttes vezetőjével megjelent szólóalbuma,
az Anonymus kapcsán Fodor Miklós beszélget*

– *A lemezbortón szerzetest látunk, amint szemébe húzza a csuklyáját. Ez a szerzetes te vagy. Mit jelent számodra ez a kép?*

– A lemez címe sem véletlen. Úgy gondolom, összefügg a tartalmával. Egy krónikásról van szó. Az az ember, aki ma színpadon áll, valamilyen szinten krónikás. Rögzíti a jelenlegi állapotokat. Szubjektív vagy objektív módon – bár objektív módon talán lehetetlen, hiszen mindenhol megjelenik a szubjektivitás. A történelmi Anonymus is meglehetősen szubjektív módon, megrendelésre írta a művét. Az enyém is ilyesféle krónika a mai világról. Mi történik, ha elmész egy mérkőzésre, ahol harc van, ha elmész a háborúba, ha elmész egy temetésre, bemész egy kocsmába? Ilyen a világ most, ezt a világot írta le a krónikás.

– *Mennyiben más a művész krónikája, mint egy történelmi híradás?*

– Attól, hogy nagyon erősen szubjektív. Minden alanyi benne. Megélt dolgokról van szó.

– *Mi a helyzet például az első dallal, a Ringgel, ahol egy bokszmeccs tanúi vagyunk, mennyiben tekinthető ez megélt élménynek?*

– Eddigi életem meglehetősen viharos volt. Tele megtapasztalásokkal. Amikor nekiindultam megírni ezt a lemezt, azokat az élethelyzeteket kellett keresnem, ahol van zaj. Azokból kellett kiindulnom. Súlyos határok ezek.

– *Bár ezeket te szabtaad magadnak.*

– Persze. Nagyon erősen törekedtem valamire: arra, hogy ha megszólal egy dal, akkor két-három másodperc után, akik hallgatják, tudják, milyen élethelyzetet idéz. És szerintem tudják. Ez borzasztó gyors dolog. Nem kell magyarázni, nem kell bevezetni. Nem kell előversszakokat szájba rágni, hogy most éppen milyen utazásra megyünk. Elhalad előttünk a teherautó, és ott vagyunk. Abban a pillanatban. Ezek a zajok mégis pusztán alibik, kiindulópontok. Aztán ha megvan a bokszmeccs ritmusa, tempója, meg kell fogalmaznom, hogy az nekem mit jelent. Ez a munka éppen attól volt szép, hogy a

zajokkal meghatároztam magamnak egy témát, amelynek az első perctől az utolsóig értelme kellett hogy legyen. A temetésnek is csodálatos zajai vannak, de azon, hogy zuhan a föld, hogy lapátolok éppen – ezt magam csináltam, tévédobozra dobáltunk földet, mert az szólt jól –, mindezen túl kellett lépni. Meg kellett sokszorozni, nehogy a bokszmeccsről, nehogy a temetésről legyen szó istenigazából. Azt akartam, hogy percek alatt világok tűnjenek fel.

– *A bokszmeccs, a kocsmá, a háború, a temetés, a gyár, az autótutazás világai?*

– Ezek élethelyzetek. Ha azt mondod egy művésznek, írjon a születésről, kell tudnia írni a születésről úgy, hogy aki hallgatja, érezze ezt az élethelyzetet. Csak azért nem írtam a születésről, mert nem tudtam jól megritmizálni. Ezért egyszerűen bennem maradt. De nem mondom, hogy nem írom ki majd valamilyen más formában. Amiket felsoroltál, azok voltak a kézzel fogható, könnyen felismerhető élethelyzetek, melyekben nagyon jók a zajok. Aztán már többet nem nagyon találtam. Úgy gondolom, ez lassacskán kimerül. Nincs már túl sok olyan élethelyzet, amelynek a zajai első hallásra evidensek és ritmizálhatóak. Ahol rövid és hosszú zajok sorakoznak egymás mellett. Ezt a lemezt egyébként ugyanilyen zajokból még egyszer meg lehetne írni. Hiszen ezek négy-öt perces szösszenetek csupán. Egy-egy témáról egész lemezt is lehetne írni.

– *Vannak ilyen terveid?*

– Nincsenek, de bizonyosan tudom, hogy ha még egyszer meg kellene írnom ugyanezeket az élethelyzeteket, akkor meg tudnám csinálni.

– *Alapvetően az emberi kultúra zajait használtad.*

– Mert 2004-ről írtam.

– *Kezdetben vannak tehát a zajok, amelyek bizonyos élethelyzetet idéznek. Aztán ezeket a zajokat megritmizálad, és arra a ritmikai alapra teszed fel a szöveget és a zenét. A szöveg vagy a dallam születik előbb?*

– A dallam. Legelőször az volt a célom, hogy csak zajokból és énekelt versekből építsem fel a lemez anyagát, úgy, mint a *Vasbalett*-ben. Egyetlen hangszer, esetleg. Ott csak orgona szól, mert a basszus is repülőzúgás, melyet számítógéppel lehangoltunk. A B52-esek lehangolva csodálatos basszust adtak. Azt terveztem, hogy a többiben sem lesznek hangszerek. De aztán elkezdtem muzsikálni. Hát ki mondhatná azt nekem, hogy fogjam vissza magam?! Nem fogtam vissza magam. Sőt később még a „filharmonikusok” is megérkeztek, mert

hiszen megérkeztek. Amikor megvolt a ritmus, hoztam a dallamot hozzá, aztán jött a szöveg.

– *Máskor is így alkotsz, hogy a ritmikus dallamra teszed rá a szöveget?*

– Általában igen. De fordítva is lehetne. Például a 33 fordítva született. Én így dolgozom, nekem így kényelmesebb.

– *Azért talán mégsem mindegy dallam és szöveg sorrendje. Mert ha a szöveg van előbb, és arra születik a dallam, akkor valószínűbb, hogy a dallam húzza a rövidebbet, míg ha a dallam az első, akkor esetleg a szöveg látja kárát.*

– Abszolút igazad van abban az értelemben, hogy ha valaki zenére írja a verset, akkor a vers korlátokat kap. Míg fordítva ez nem áll. Ha valaki úgy ír verset, hogy az soha nem fog zenével érintkezni, akkor sokkal szabadabb. Az elénekelhető vers más. Sokkal több a korlátja. Jól tudják ezt a szövegírók. Ott nem torlódhatnak fel a mássalhangzók, ott a magánhangzókra is vigyázni kell. Ahol hosszú magánhangzó van, ott nem állhat rövid. Ha befejezünk egy szót, a következő esetleg nem kezdődhet megint mássalhangzóval, mert recsen és roppan.

– *Ezek szakmai kérdések.*

– Szakmai dolgok, egy versírónak azonban súlyos korlátok. Van úgy, hogy elfogynak a szavak. De ettől szép. Mert ha azután elénekezi az énekes, akkor annak úgy kell mennie, mint késnek a vajban. Mese nincs. Itt nem lehet zörögni, pörögni, csörögni, prüszögni, amit egyébként egy költő megengedhet magának, amikor nem zenére ír. A színésznek van ideje megállni, levegőt venni, aztán kimondani azt a *p* hangot, *z* hangot és a többit. De itt ilyen nincs. Ilyen a zene.

– *Segítheti is a költőt a zenei-ritmikai alap megléte? Arra gondolok, hogy ez esetben a meglévő zeneiség esetleg átsegíti abba a más állapotba, ahol az ihlet lakik.*

– Persze, valamennyire viszi a zene a szöveget. Valahova viszi. Én ezt hagyom. De akkor is igaz, hogy a zenének magával ragadónak kell lennie. Nem mondhatom azt, hogy van egy nagyon jó szövegem, és a zene olyan lesz, amilyen. Ezt nem engedem meg magamnak. Bár egy igen jó szöveg silányabb zenét is elvisz, s fordítva. Legyünk őszinték, hány ragyogó verset énekelnek silány zenével! Én azonban az *Anonymusban* és máskor is mindig arra törekedtem, hogy a zene akár szöveg nélkül is megéljen. Remélem, ez így is van. Ha már jó a zene, odaadom a költőnek, hogy írjon rá szöveget, lehetősége szerint a leg-

jobban. De ez átadás. Amikor zenét szerzek, nem gondolok arra, milyen szöveget fogok rá írni.

– *Nem tudathasadásos állapot ez? Hogyan különíted el a kétféle ént?*

– Automatikusan különül el. Amikor zenét írok, nincs túl sok keresztmetszéspont olyan kérdéseknek, mint szótagszám meg refrén, illetve hogy aktuálisan mit fogok mondani. Tudom, hogy mit fogok mondani. Tudom, hogy a temetésből fogok kiindulni, és a halálról lesz szó. Ennél pontosabban nem érdekelhet, amikor az a dolgom, hogy megcsináljam a briliáns muzsikát. Akkor zeneszerző vagyok. De megmondom őszintén, miután felépítettem a muzsikát, nem hallgatom, nem arra lágyulok el. Zajos kocsmákban, ahol diszkózene dübörög, ott szoktam megírni a szöveget. Tudom, milyen szótagszámra kell befejeznem, megvan a fejemben. Egyszerűen erről van szó. Megírom a verset, bemegyek a stúdióba, és a szöveg fürdik abban a muzsikában, amely készen várta őt.

– *Költőnek vagy zeneszerzőnek érzed inkább magad? És melyikben vagy jobb szerinted?*

– Nem érzek én semmit. Írok szöveget, írok zenét, írok verset. Azután nem is tisztem, meg minek is kellene eldöntennem, hogy melyik a jobb vagy melyiket szeretem jobban. Mind a kettőt szeretem, ez az igazság. Nem okoz nekem az írás túlságosan nagy izzadságot. Gyorsan megy.

– *A zeneszerzés is?*

– A szöveg is és a zene is. Nem izzadok bele egyikbe sem. Ha az egyikbe belerokkannék, ha napokig rágicsálnék egy-egy versszakot, akkor lehet, hogy azt mondanám: ezzel túl sokat kell dolgoznom, így hát nem is szeretem annyira, csak muszájból csinálom. De ez nem igaz. Mind a kettőt szeretem. Sorrendet végképp nem állítok. Aztán ha a közönség sorrendet akar állítani, az már jelent valamit: nem tudják eldönteni, melyik a jobb.

– *Én így vagyok vele... És azokról a képzett irodalmárokról, akik azt mondják, hogy a dalaid nem olyan jó versek, mint amilyen jó dalok, mi a véleményed?*

– Azt gondolom, egy alapvető dolgról elfeledkeznek: a vers mint olyan nagyon-nagyon új dolog. Az első versek, a legszebbek, önmagukban nem szólaltak meg. Ilyen nem volt, kedves irodalmárok és költőtársaim! A verset nem „írta” az az ember, aki kitalálta a nyelvet, nem „szavalta” a tábortűz mellett, hanem mormogta és énekelte. Gyógyításban, halálkor, születéskor, a legfontosabb ünnepe-

ken, rítusokon, mindenhol énekeltek és nem szavaltak. A közelmúltban is csak igen keveseknek a luxusa lett, hogy meg tudtak egyáltalán hallgatni verseket zene nélkül. Manapság már megint erősen tart a költészet a zene felé. Legyünk őszinték: oda tart. Akkor is így van ez, ha azok a versek rosszak, akkor is, ha jók. A legjobb verseket számtalanszor megzenésítik. Ez miért van? Miért van az, hogy azokat a verseket szeretik a legjobban, amelyeket meg *lehet* zenésíteni? Vannak persze olyanok, amelyeket lehetetlen, és nem is kell. Teljesen világos, hogy az első verseket énekeltek. Úgyhogy ha én most verseket írok zenékre, akkor a történelem hajnalából vagyok és nem ebből a mából. Aztán, amikor megjelent a sajtó, megjelent az írás, a vers levált a zenéről. De még nem olyan rég Balassi is minden verséhez odaírta, milyen dallamra énekelendő. Miért, kedves költőtársak és irodalmárok?! Szerintem nem találtam ki a spanyolviaszt azzal, hogy éneklek a verseimet. Persze zavarhat valakit, aki jó költő, hogy nem tud jó zenét szerezni a verseihez. Ezzel semmi gond nincs, hiszen vannak jó zenészek, akik azt majd megzenésítik. Ha meg valakit az irritál, hogy ha a szövegeim véletlenül jók, még jó zenét is írok hozzá... Hát, arról én nem tehetek, mert ez nekem természetes. Nem kényszerít erre senki. Sőt fordítva lenne rosszabb, ha nem tehetném együtt a kettőt. Egyébként meg ez a normális: vers és zene együtt.

– *Azért el kell ismerni, ritka az a fajta művész, aki hasonló magas színvonalon ír verset és szerez zenét. Lehet, hogy ezt a modern kor hozza: mindent összetartozót szétszakítunk, és külön szemlélünk.*

– Igen, de ne higgyük azt, hogy a legjobb költők nem jó zenészek is egyben! Nézzük meg Weöres Sándort! Azért zenésítik meg annyian, azért örülnek meg és rohannak oda a verseihez, mert azok önmagukban véve zenék. Ha csak mondjuk őket, már ritmizálunk. A ritmus pedig zene. Világos, hogy jó muzsikus volt, köznapian fogalmazva: igen jó *perkás*. Úgyhogy vonzza a muzsikát. Persze nem azt mondom, hogy nem lehet vagy nem kell szavalni, szó sincs erről. De amikor szavalunk, és a vers jó, akkor az zenél! Ettől jó, ettől szól – én így gondolom. Amikor azt mondom, költészet és zene összetartozik, még tovább is lehet menni. A beszéd, a próza is később született, mint az énekelt vers. Öt perccel vagy fél órával, de később. Nézzük meg az állatokat! Mást sem csinálnak, csak üvöltve énekelnek. És szövegeket mondanak. Meg lehet kérdezni ornitológusoktól, hogy azok szövegek-e. Ezer és ezer éve alig változnak.

– Amikor korábban azt mondtad, hogy a történelem hajnalából való vagy és nem ebből a mából, gondoltál-e arra, hogy ez esetleg általánosítható? Hogy ez a világ neked idegen? Hogy valamilyen ősiben érzed inkább otthon magad?

– Arra gondoltam, hogy az énekelt vers a legősibb beszédforma. Én pedig 2004-ben élek. Nem érzem azt, hogy több ezer évvel ez-előtti figura volnék.